

מצוה ו' - "ובו תדבק"

מצוה ו' היא שציוונו להתחבר עם החכמים ולהתיחד עמם ולהתמיד בישיבתם בכל אופן מאופני העבודה והחברה במאכל ובמשתה והעסק כדי שיגיע לנו להדמות במעשיהם ולהאמין האמתיות מדבריהם, והוא אמרו יתעלה (דברים ו' כ'): "ובו תדבק", וכבר נכפל זה הציווי גם כן (שם י"א, כ"ב): "ולדבקה בו". ובא בספרי (עקב י"ג): "ולדבקה בו" - הדבק בחכמים ותלמידיהם". וכן הביאו ראיה על זה חיוב האדם לישא בת תלמיד חכם ולהאכיל תלמידי חכמים ולתת להם עסק מאמרו "ובו תדבק", ואמרו וכי

פירוש המצוה

מצוה ו' היא שציוונו להתחבר עם החכמים - כך הוא לשון הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"א): "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם". **ולהתיחד עמם** - זו מדרגה גבוהה יותר שהוא ביחידות עם החכם ורואהו גם בהתנהגותו היומיומית, ולא רק בשעה שהוא נמצא בציבור, **ולהתמיד בישיבתם** - החיבור הזה חייב להיות קבוע ותמידי ולא ארעי, וכשם שכבר ראינו בלשון הרמב"ם בהלכות דעות "ולישב אצל החכמים תמיד", **בכל אופן מאופני העבודה, כדי שיגיע לנו** - כלומר כדי שנגיע בכך **להדמות במעשיהם** - להיות דומים בחיינו המעשיים לחכמים, הן בעניני דרך ארץ והן בקיום מצוות התורה. **ולהאמין האמתיות מדבריהם** - ולקבל מהם השקפות אמיתיות. **והוא אמרו יתעלה "ובו תדבק"** - זו נראית הגירסא האמיתית, אבל הרב קפאח זצ"ל גורס "והוא אמרו יתעלה 'ולדבקה בו'". ואין גירסא זו נראית מכמה טעמים: א. מצוות ה', ו', ז', ח' מיוסדות על הפסוק "את ה' אלוהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע", ולפי זה מתאים יותר "ובו תדבק" שהוא לשון הפסוק. ב. על פי לשונו בהלכות דעות (פ"ו ה"ב): "מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק". ועוד יבואר בהמשך. **וכבר נכפל זה הציווי** - להדבק בקב"ה גם כן בפסוק **"ולדבקה בו"** - וברב קפאח זצ"ל "ובו תדבק". **ובא בספרי** - ודרשו חכמים בספרי על הפסוק **"ולדבקה בו"** - **הדבק בחכמים ותלמידיהם, וכן הביאו ראיה על זה** - והוכיחו חכמים שאכן פירוש הביטוי "ולדבקה בו" הוא **חיוב האדם לישא בת תלמיד חכם** - ועל ידי כך לידבק בתלמיד חכם **ולהאכיל תלמידי חכמים** - לפרנסם, **ולתת להם עסק** - לעזור לתלמידי חכמים בפרנסתם על ידי שעושים עמם עסק, כגון תלמיד חכם שיש לו חנות מצוה לקנות אצלו, **מאמרו "ובו תדבק"**. ואמרו חכמים וכי אפשר לו לאדם לידבק בשכינה, והא כתיב -

אפשר לו לאדם לידבק בשכינה, והא כתיב (דברים ד', כ"ד) "כי ה' אלוהיך אש
אכלה הוא", אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והנושא בת תלמיד חכם
והמהנה תלמיד חכם מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה.

פירוש המצוה

והרי כתוב על השכינה את הפסוק "כי ה' אלוהיך אש אוכלה הוא" - וכשם שאי
אפשר לידבק באש, כך אין אפשרות לידבק ממש לקב"ה, ואם כן כיצד יתפרשו
המילים "ובו תדבק", אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והנושא בת תלמיד
חכם והמהנה תלמיד חכם מנכסיו ועל ידי זה דבק בתלמידי חכמים, מעלה
עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה.

ברור מקור המצוה ומקומה בתרי"ג מצוות

א. מקור המצוה

כל מוני המצוות - פרט לרס"ג - מנו את הדבקות בה' כמצוה מתרי"ג מצוות התורה. הרס"ג לא מנאה בספר המצוות אשר לו, והאריך בהסברת שיטתו הרי"פ פרלא (סה"מ לרס"ג ח"א דף ת"ט ע"א).

קודם שנבוא לברר ולבאר את השיטות השונות עלינו לציין את הפסוקים העוסקים בענין הדבקות והמה חמשה במנין, וכולם בספר דברים.
פרק ד' פס' ג' ד': "עיניכם הרואות את אשר עשה ה' בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלוהיך מקרבך. ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום".

פרק י' פס' כ': "את ה' אלוהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע".
פרק י"א פס' כ"ב: "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנוכי מצוה אתכם לעשותה לאהבה את ה' אלוהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו".

פרק י"ג פס' ב' ה': "כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן אליך אות או מופת. ובא האות והמופת אשר דבר אליך לאמר נלכה אחרי אלוהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אלוהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוהיכם ככל לבבכם ובכל נפשכם. אחרי ה' אלוהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצוותיו תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ובו תדבקון".

פרק ל' פס' י"ט כ': "העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. לאהבה את ה' אלוהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך ואורך ימך לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם יצחק ויעקב לתת להם".

ודרשו חז"ל בספרי על הפסוק בפרק י"א פס' כ"ב (עקב י"ג):

"ולדבקה בו" - וכי היאך אפשר לו לאדם לעלות למרום ולדבק בו, והלא כבר נאמר "כי ה' אלוהיך אש אכלה הוא" ואומר "כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דליק", אלא הדבק בחכמים ובתלמידיהם ומעלה אני עליך כאילו עלית למרום ונטלת ולא שעלית ונטלת בשלום, אלא אפילו כאילו עשית מלחמה ונטלת וכן הוא אומר "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם". דורשי רשומות אומרים רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו.

ובגמרא כתובות (ק"א ע"ב) שנינו:

"ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום" - וכי אפשר לדבוקי בשכינה והכתיב "כי ה' אלוהיך אש אכלה" אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי

חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה. כיוצא בדבר אתה אומר ”לאהבה את ה' אלוהיך ולדבקה בו“ וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

ב. תמיהות על שיטת הרמב”ם

על פי מקורות אלו, נראית שיטת הרמב”ם, שמנה את הדבקות כמצות עשה, תמוהה. הרי”פ פרלא, בהסברתו את שיטת הרס”ג, הקשה מספר קושיות על הרמב”ם (בין השיטין של דבריו, נמצינו למדים שאף דברי הספרי תמוהים).

א. בפשטות, אין הפסוקים המדברים על דבקות עוסקים בדבקות בתלמידי חכמים. אדרבה, ברוב הפסוקים משמע שהם עוסקים בפרישה מעבודה זרה בחינת ”סור מרע“, ולא בדבקות בבחינת ”ועשה טוב“, וכן דרש הספרי בהדיא על הפס’ (ספרי ראה ל”ג): ”ובו תדבקו“ - הפרישו עצמכם מעבודה זרה והדבקו במקום“, וכן משמע בפרק ד’: ”כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו וגו’ ואתם הדבקים בה’ אלוהיכם וגו’“. אף בנביאים מצינו לשון דבקות בה’ כפרישה מעבודה זרה ביהושע (כ”ג, ז’-ח’): ”לבלתי בוא בגויים האלה הנשארים האלה אתכם ובשם אלוהיהם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם. כי אם בה’ אלוהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה“. ולפי זה אין למנות את הדבקות כמצות עשה בפני עצמה, שהרי זה כלול במצות הפרישה מעבודה זרה.

ב. דרך הספרי בכל מקום לציין ”זו מצות עשה“ במקום שיש מצוה, ובענין הדבקות לא מצינו שכתב הספרי שזו מצות עשה.

ג. אף מן הגמרא בכתובות משמע להדיא שאין זו מצות עשה, שהרי בתחילה הביאה הגמ’ את הפסוק ”ואתם הדבקים בה’ אלוהיכם“ ובפסוק זה בודאי שאין מצוה שהרי זה רק שבח לישראל. וממשיכה הגמ’ ”כיוצא בדבר אתה אומר ל’דבקה בו“, משמע שאף בפסוק זה אין מצוה, שהרי אם היתה זו מצות עשה היתה הגמרא מביאה פסוק זה בתחילה כעיקר הדרשא ולא כ”כיוצא בזה“.

ד. יש לדון בדברי הרמב”ם שעזב הפסוק שדרש הספרי ודרש מפסוק אחר את מצות הדבקות, שהרי הספרי דרש מן הפסוק ”ולדבקה בו“ שבפרק י”א, והרמב”ם כתב את המצוה מן הפסוק ”ובו תדבק“.

ה. אף בדברי הספרי יש לדון מדוע עזב את הפסוק ”ובו תדבק“ שהוא מוקדם בתורה, ודרש מן הפסוק ”ולדבקה בו“ שהוא מאוחר יותר.

ו. יש להוסיף תמיהה בדברי תרגום אונקלוס, שלא בכל המקומות תירגם בשוה את הפס’ (ד’, ד’): ”ואתם הדבקים בה’ אלוהיכם חיים כולכם היום“, תירגם: ”ואתון **דאדבקתון** בדחלתא דה’ אלהכון קיימין כולכון יומא דין“, ואת הפס’ (י’, כ’): ”ובו תדבק“, תירגם: ”ולדחלתיה **תקרב**“, וכן בכל שאר המקומות תרגם מלשון קירבה.

אלא שבפס' "ובו תדבקון" יש גירסאות שונות בתרגום, מהם מלשון דבקות (כבפ' ד') ומהם מלשון קירבה (כבשאר מקומות) והשינוי צריך עיון.

ג. באור שיטת הספרי והרמב"ם (בעקבות הספרי)

בלא ספק צדקו דברי הרי"פ פרלא, שעל פי הפשט, הפסוקים העוסקים בדבקות מדברים על פרישה מעבודה זרה, כפי שמוכח מהקשר העניינים, ולפיכך אין הדבקות מצות עשה בפני עצמה והיא כלולה במצות הפרישה מעבודה זרה. אלא שלכלל זה יש יוצא מהכלל והוא בפרק י"א פס' כ"ב: "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה, לאהבה את ה' אלוהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו". אין כל אפשרות לפרש בפסוק זה את המילים "ולדבקה בו" כפרישה מעבודה זרה. הפסוק כולו נאמר על מי שכבר עלה בהר ה', והוא מצוהו לשמור על מקומו במקום קדשו. הן כך דרשו בספרי (עקב י"ב):

"כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת", למה נאמר, לפי שנאמר "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי", שומע אני, כיון ששמע אדם דברי תורה, ישב לו ולא ישנה, תלמוד לומר "כי אם שמור תשמרון" מגיד שכשם שצריך אדם ליזהר בסלעו שלא תאבד כך צריך ליזהר בתלמודו שלא ישכח... "לאהבה" - שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב בישיבה, בשביל שאאריך ימים לעולם הבא, תלמוד לומר "לאהבה", למוד מכל מקום וסוף הכבוד לבא. "ללכת בכל דרכיו" - אלו הן דרכי המקום "ה' אל רחום וחנון", המקום נקרא צדיק אף אתה היה צדיק המקום נקרא חסיד אף אתה היה חסיד.

הפסוק "כי אם שמור תשמרון" נאמר בסמיכות לפרשת "והיה אם שמוע", מיד לאחריה. מסמיכות הפרשיות למד הספרי שמדובר בפסוק על מי שכבר שמע ולמד תורה, ואותו מצווים שישמור על תורתו ויחזור על תלמודו, ובשעה שהוא לומד ילמד לשמה ובכל מעשיו יתדמה לבוראו וילך בדרכיו, ובסוף אותו פסוק נאמר "ולדבקה בו". וכי אפשר לפרש ביטוי זה, בפסוק זה, כפרישה מעבודה זרה? ברור שלא מדובר בפסוק על דבקות בחינת "סור מרע" אלא על דבקות בחינת "עשה טוב", ולפיכך שאל הספרי "וכי אפשר לו לאדם לעלות למרום ולידבק בקב"ה". אין שאלה זו של הספרי יכולה לישאל קודם לכן בפסוק "ובו תדבק" או "ואתם הדבקים", אף שקודמים הם בתורה, כיון שאפשר לפרשם רק כפרישה מעבודה זרה ולא כדבקות ממש בקב"ה. רק בפסוק זה, דרש הספרי ומצא ראיה שיש חיוב לידבק בחכמים ובתלמידיהם.

עוד יש לדקדק: נאמר בפסוק "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשותה", אין הפסוק בא לצוות על דברים חדשים אלא להזהיר על מצוות שנצטוו כבר ישראל. "לאהבה את ה' אלוהיכם" אינו אלא הזכרת מצות

אהבת ה' שנצטוונו בה בפסוק ”ואהבת את ה' אלוהיך“ (מצוה ג' בספה"מ) ”ללכת בכל דרכיו“ אינו אלא הזכרת מצוות הליכה בדרכי ה' שנצטוונו בה בפסוק ”והלכת בדרכיו“ (מצוה ח'), וכן יש להבין ש”לדבקה בו“ אינו אלא הזכרת מצוות הדבקות, ואם נחפש נמצא שהמקום היחידי שיש לומר שבו נצטוונו על הדבקות הוא ”ובו תדבק“ שבפרק י', אלא שכפי שביארנו כבר, מן הפסוק הזה לבדו לא היינו יודעים על מצות הדבקות והיינו מפרשים כוונת הפסוק כפרישה מעבודה זרה, ככרוב המקרים בהם מוזכרת הדבקות בה', על כן בא הפסוק ”ולדבקה בו“ ללמדנו שיש במילים ”ובו תדבק“ מצות עשה והיא לידבק בחכמים ובתלמידיהם. מעתה נתיישבו כל הקושיות אחת לאחת.

אמנם בדרך כלל הפסוקים המורים על דבקות כוונתם פרישה מעבודה זרה, אלא שלכלל זה יש יוצא מהכלל והוא הפסוק שבפרק י"א ”ולדבקה בו“ שמוכח מתוכו שעוסק בדבקות חיובית ולא רק פרישה מעבודה זרה וכפי שנתבאר (קושיא א). אלא שהספרי לא כתב ”זו מצות עשה“, מפני שלא בפסוק זה נצטוונו על הדבקות והציווי למעשה ניתן בפרק י' בפסוק ”ובו תדבק“, ובכך מבואר מדוע הספרי דורש דווקא ”ולדבקה בו“ והרמב"ם מ”ובו תדבק“ ובכך מיושבות הקושיות על הרמב"ם מהספרי (ב, ד, ה).

אף תירגום אונקלוס מבואר - במקום שכוונת התורה באמרה לידבק, לפרוש מעבודה זרה, מתרגם התרגום בשורש ”דבקות“ והכוונה לידבק בתורת ה' ולא בחוקות הגויים. אבל במקום שמדובר על דבקות ממשית חיובית, התרחק אונקלוס מהגשמה חלילה ומפני השאלה ”וכי אפשר לידבק בשכינה“ תירגם דבקות בלשון התקרבות (ו).

אף הגמרא בכתובות אינה קשה כלל לשיטת הרמב"ם ונבאר את מהלך הסוגיא שם:

אמר רבי אלעזר עמי הארצות אינן חיים, שנאמר ”מתים כל יחיו“, תניא נמי הכי ”מתים כל יחיו“, יכול לכל, תלמוד לומר ”רפאים כל יקומו“, במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר. אמר לו רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, ההוא במרפה עצמו לעבודת כוכבים הוא דכתיב. אמר ליה מקרא אחר אני דורש... כיון דחזיה דקמצטער, אמר ליה רבי מצאתי להן תקנה מן התורה ”ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום“ וכו' (כמובא לעיל).

מענין הסוגיא אנו למדים שאין כוונת הדרשה למצוא שמצוה לידבק בתלמיד חכמים, אלא כוונת הדרשה לומר שהמתדבק בתלמידי חכמים יש לו חיים וזו תקנתו, כנגד מה שאמר ר' אלעזר ”עמי הארצות אינם חיים“, ועל כן מחפשת הגמ' את המקומות בהם הדבקות מביאה חיים. וזה מופיע בשני פסוקים ”ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום“ (ד', ד'), וכן ”לאהבה את ה' אלוהיכם ולדבקה בו כי הוא חייך“ (ל', כ'). אין זה אותו פסוק שדרש הספרי ”ולדבקה בו“ (פרק י"א), ואין

הסוגיא עוסקת כלל אם דבקות זו מהוה מצוה, אלא מחפשת **חיים** לעמי הארצות, ופלא על הרי"פ פר"א שלא הרגיש בזה.

הגדרות שונות למצות הדבקות

בהגדרת הרמב"ם את מצות הדבקות מתעוררות כמה שאלות:

א. בספר המצוות כתב הרמב"ם "להתחבר עם החכמים" ובדומה לזה במנין שעל סדר ההלכות בהלכות דעות "לידבק ביודעיו", ולעומת זאת במנין שעל סדר המצוות שבריש היד החזקה כתב "לדבקה בו שנאמר 'ובו תדבק'", ולא הזכיר דבקות ב"חכמים" או "ביודעיו" (גם שינוי הלשון בין "חכמים" ל"יודעיו" צריך ביאור).

ב. בהלכות דעות (פ"ו ה"א) כתב הרמב"ם: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד **כדי ללמוד ממעשיהם**", ולא הזכיר הרמב"ם שזו מצוה, ולא כתב להלכה זו מקור, ובהל' ב' שם כתב: "מצות עשה לידבק בחכמים ותלמידיהם **כדי ללמוד ממעשיהם** כענין שנאמר 'ובו תדבק'". ויש לעיין מה ההבדל בין שתי ההלכות. ועוד שהיה צריך להקדים מצות עשה, ואחר כך לפרט ההלכות הנובעות ממצוה זו, כמו שעושה בכל ההלכות.

ג. כתב הרמב"ם: "מצות עשה לידבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם **כענין שנאמר 'ובו תדבק'**", וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו, הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר להן בכל מיני חבור **שנאמר 'ולדבקה בו'**". ויש לעיין מהו הלשון "**כענין שנאמר 'ובו תדבק'**", והרי זו המצוה בעצמה והיה לו לומר "שנאמר". ראוי לציין שהלשון "כענין שנאמר" מביאה הרמב"ם **תמיד** בפסוקים שהם מעין אסמכתא, או שעוסקים בדבר דומה לענין עליו הוא מדבר, **ואף לא פעם אחת** במקום שזהו המקור בעצמו.

ד. בסוף הלכה ב' כתב הרמב"ם "וכן ציוו חכמים ואמרו 'והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם'" ומקורו במסכת אבות (פ"א מ"ד): "יוסי בן יועזר איש צרדה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם", וצריך עיון מדוע השמיט הרמב"ם את הרישא "יהי ביתך בית ועד לחכמים", ועיין בפירוש הגר"א למשנה זו שכתב: "יהי ביתך וכו' שנאמר 'ולדבקה בו' ואמרו בספרי וכי אפשר לידבק בה' אלא הדבק בחכמים וכו'. והוי מתאבק וכו' רצונו לומר שתלך תמיד אחריהם כמו שכתוב 'הולך את חכמים יחכם', ומשלו לחנוני מוכר בשמים שנשאר האבק בו", ולפי זה הרישא קשורה למצות הדבקות, ומדוע, אם כן, לא הביא הרמב"ם את המשנה כצורתה.

אחרונים אשר דרכם להביא את לשון הרמב"ם הוסיפו במצוה זו דברים שנראה לכאורה שהרמב"ם לא אמרם.

ה”קרית ספר“ כתב אחר שהביא לשון הרמב”ם בספר המצוות: ”ובכלל זה העשה שתדבק מחשבת האדם באל יתברך בכל עת ובכל רגע בין בשעת אכילה בין בשעת כל צרכי גופו כענין שנאמר **ויהי שם עם ה’**” . בסיום דבריו נראה שכוון ה”קרית ספר“ ללשון הרמב”ם במורה נבוכים (ח”ג פנ”א): ”אבל שיהא האחד מבני אדם יהיה בידו מהשגת האמת והחשק במה שהשיג, מצב שבו יהיה מדבר עם בני אדם ומתעסק בדברים ההכרחיים לגופו, וכל דעתו באותה שעה מופנית אליו יתעלה והוא לפניו יתעלה תמיד בלבו, והוא עם בני אדם בנגלה... הרי דרגה זו איני אומר שהיא דרגת כל הנביאים אלא אומר אני שהיא דרגת משה רבנו שנאמר בו ’ונגש משה לבדו אל ה’ והם לא יגשו’, ונאמר בו **ויהי שם עם ה’**”.

וכן הרידב”ז בספר ”טעמי המצוות מצודת דוד“ כתב, וזו לשונו: ”מצוה י”ב להדבק בו יתברך שנאמר ’ולדבקה בו’ ונאמר ’ובו תדבקון’, ואמרו חז”ל וכי אפשר להדבק בו והכתיב ’כי ה’ אלוהיך אש אוכלה הוא’, אלא שידבק בחכמים לההנותם ולעשות להם פרקמטיא ולישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם וכיוצא באלו **ונמצא מתדבק בתורה שנקראת אש** וכל שכן העוסק בתורה שמדבק בשכינה שהיא אש אוכלה, זה גדר המצוה הזאת לפי הפשט”.

הרי שפירשו (לפי הרמב”ם) שהפסוק ”ובו תדבק“ מדבר בכללו על דבקות ממשית בה’ הבאה על ידי התדבקות מחשבת האדם בה’ או על ידי עיסוק בתורה. אמנם הפסוק מדבר גם לכלל העם אשר לגביו המצוה באה על ידי דבקות בתלמידי חכמים ובוזה מעלה עליהם הכתוב כאילו מתדבקים בשכינה (ועי’ לקמן בשיטת הרמב”ן), וכן משמע להדיא מהגמרא בכתובות (המובאת על ידי הרמב”ם בספר המצוות במצוותנו): ”...אמר לו מקרא אחר אני דורש, ’כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל’ כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכל שאין משתמש באור תורה אין אור תורה מחייהו, כיון דחזיה דקמצטער (על כך שעמי ארצות אינם זוכים לדבקות בתורה), אמר לו רבי מצאתי להם תקנה מן התורה ’ואתם הדבקים בה’ אלוהיכם חיים כולכם היום’ וכי אפשר לדבק בשכינה והא כתיב ’כי ה’ אלוהיך אש אוכלה’ אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה”. הרי שדרשו דבקות בתלמידי חכמים כתקנה למי שאינו משתמש באור תורה, ומשמע שלמשתמש באור תורה, היא גופא דביקותו, וכך נראה להדיא שלמד הרדב”ז.

ונראה לומר **שהמצוה** אשר בפסוק ”ובו תדבק“ היא דבקות בתלמידי חכמים, אמנם **הענין** הכלול בפסוק זה רחב יותר וכולל גם להיות עם ה’ במחשבתו ובתורתו. מעתה יובנו הגדרות הרמב”ם ללשוונתם במקומותם.

בספר המצוות הגדיר הרמב”ם את המצוה, והמצוה בודאי שהיא דבקות בתלמידי חכמים.

שונה ההגדרה במנין הקצר שעל סדר המצוות שבריש היד החזקה. במנין זה חידש הרמב”ם דבר שלא כתבו בספר המצוות. במנין זה מתיחסות המצוות

הראשונות (עד מצוה ט') למצוה הראשונה - האמונה בה' - ולכן סגנון ההגדרה הוא כלפי הקב"ה:

- א. מצוה ראשונה לידע שיש שם אלוה.
- ב. ליחדו.
- ג. לאהבו.
- ד. ליראה ממנו.
- ה. להתפלל אליו.
- ו. לדבקה בו.
- ז. להשבע בשמו.
- ח. להדמות בדרכיו.
- ט. לקדש את שמו.

אין פלא, איפוא, שסגנון המצוה הוא "לדבקה בו", יש בסגנון זה דבקות בתלמידי חכמים שמעלה הכתוב דבקות זו כאילו מדבק בשכינה, וכלולה בסגנון זה גם עצם הדבקות בה', כפי שהוסיפו אחרונים בהגדרת המצוה. גם במנין שעל סדר ההלכות קשר הרמב"ם את המצוות הראשונות למצות האמונה:

- א. לידע שיש שם אלוה.
- ב. שלא יעלה במחשבה שיש שם אלוה זולתי ה'.
- ג. ליחדו.
- ד. לאהבו.
- ה. ליראה ממנו.
- ו. לקדש שמו.
- ז. שלא לחלל שמו.
- ח. שלא לאבד דברים שנקרא שמו עליהם.
- ט. לשמוע מן הנביא המדבר בשמו.
- י. שלא לנסותו.
- יא. להדמות בדרכיו.
- יב. להדבק ביודעיו.

כאן הגדיר הרמב"ם את המצוה בקישורה המיוחד להלכות דעות, לכן פתח ב"להדמות בדרכיו", אלו הדרכים שגילו לנו הנביאים בתארים שתארו בהם את האלוה, ובמיוחד התארים בהם התגלה הקב"ה למשה רבינו על פי בקשתו "הודיעני נא את דרכיך" (עי' מורה נבוכים ח"א פנ"ד), ומתוך כך באה המצוה "להדבק ביודעיו", שהדבקות ביודעיו (יודעי תארי ודרכיו) תלמדנו את הדרך הנכונה. זו הגדרת המצוה כפי שהיא באה בראש הלכות דעות.

הביאור בהלכות דעות פ"ו ה"ב

ביארנו שהמצוה "ובו תדבק" - הדבק בתלמידי חכמים - מתיחסת לכלל העם שאינו יכול להגיע לדבקות על ידי עסק התורה שהיא אש אוכלה. אבל הפסוק "ובו תדבק" כולל גם את עצם הדבקות של היחידים, ואדרבה פשוטו של פסוק מורה על עצם הדבקות, לכן כתב הרמב"ם "כענין שנאמר 'ובו תדבק' " ופירושו שאותו ענין הבא בפסוק "ובו תדבק", שענינו להדבק בה', כשהוא מופיע בכלל העם הרי הוא המצוה להדבק בתלמידי חכמים ומעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. לפיכך יש הבדל יסודי בין ה' א' להל' ב'. שבהל' ב' מדבר על דבקות בתלמידי חכמים ביחס של תלמידים לרבותיהם, שכן המצוה על מי שאינו יכול להדבק על ידי עסק התורה שידבק בתלמידי חכמים, אבל בהל' א' מדבר הרמב"ם על מציאת החברה הטובה לאדם ובחירת מקום מגוריו, ואף שגם שם הכונה שילמד ממעשי הצדיקים והחכמים, אין זו כלל ממצות הדבקות בתלמידי חכמים, ולכן לא הביא בהל' ב' "יהי ביתך בית ועד לחכמים", שאף זה אינו בקישור של תלמיד לרב, ומיושבות כל הקושיות.

שני סוגי דבקות בתלמידים חכמים

ברמב"ם בספר המצוות מצינו שתי הגדרות למצות הדבקות. הראשונה להתחבר לתלמידי חכמים ולהיות בקרבתם כדי להדמות במעשיהם וללמוד השקפות האמתיות מהם. השנייה להנות לתלמיד חכם מנכסיו ולעזור לו בכל מיני עזרה. ושני מיני הדבקות האלו מצינו במקורות חז"ל. במסכת ברכות (ס"ג ע"ב) מופיע כמה פעמים הביטוי: "המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה" (שזוכה לברכות הרבה).

וכן בגמ' כתובות (ק"א ע"ב): "והמהנה תלמיד חכם מנכסיו מעלה עליו הכתוב כאילו נדבק בשכינה". הגדרה שונה (והיא ראשונה לעיל) מצינו במסכת ברכות (ס"ד ע"א) "כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה" וכו'. וכן בילקוט שמעוני (משלי י"ג רמז תתק"ג, והוא בב"ר פר' וירא): "שנו רבותינו מצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה, וכי דברי תורה כתובים בו, אלא בשביל שהוא דבק לספר זכה לינצל עמו וכן אמר שלמה 'הולך את חכמים יחכם'". כאמור, הגדרות אלו מצויות בספר המצוות, ברם בספר היד החזקה (הל' דעות פ"ו ה"ב) שם מביא הרמב"ם את מצות הדבקות, השמיט הרמב"ם את הדין "להנות לתלמיד חכם מנכסיו" והתייחס רק להגדרה הראשונה וזה לשונו שם:

מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר "ובו תדבק", וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו, הדבק בחכמים ותלמידיהם, לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם וישא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתחבר

להן בכל מיני חבור שנאמר "ולדבקה בו". וכן צוו חכמים ואמרו והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם.

לא הזכיר הרמב"ם להאכיל לתלמיד חכם אלא לאכול עם תלמיד חכם, וההבדל ברור.

נראה כי הרמב"ם לשיטתו. שכן בהל' תלמוד תורה כתב (פ"ג הל' י', י"א) וז"ל: "כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חלל את השם ובזה את התורה וכבה מאור הדת וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא... מעלה גדולה היא למי שהוא מתפרנס ממעשה ידיו...". ולפי זה נראה ברור שאסור להנות לתלמיד חכם מנכסיו אם התלמיד חכם יכול להתפרנס ממעשה ידיו והרי זה מסייע בידו לעשות את התורה קרדום לחפור בה. ולפיכך אין המצוה להנות לתלמיד חכם מנכסיו אלא במקרה שהוא אינו יכול להתפרנס וצריך ליטול מן הצדקה, ואם כך זה שייך להלכות צדקה, ואמנם בהל' מתנות עניים (פ"ח הי"ח) כתב הרמב"ם מפורש את המשנה בהוריות: "...תלמיד חכם קודם, וכל הגדול בחכמה קודם את חבירו", וכן בהל' תלמוד תורה (פ"ג ה"ב): "אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ". אין הלכות אלו קשורות להל' דעות, ועל כן לא הביאם שם הרמב"ם אלא רק את ההלכה להדבק על מנת ללמוד ממעשיהם. אבל בספר המצוות הביא הרמב"ם גם שהמהנה תלמיד חכם מנכסיו קיים מצות עשה של "ובו תדבק", וזה אמת למהנה תלמיד חכם הזקוק לצדקה.

ספרי: למוד הגדה

לשון הספרי על הפס' "לדבקה בו" (דברים י"א): "דורשי רשומות אומרים רצונך להכיר מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה". ובספר החינוך (מצוה תל"ד) הביא את דברי הספרי הללו בהגדרת המצוה וכן פסק להלכה בשו"ע הרב א"ח סי' קנ"ו סעיף ד'. מצינו, איפוא, מצות עשה מן התורה ללמוד דברי אגדה (פרט למצות תלמוד תורה).

היראים: הדבק במדותיו

זה לשון ספר יראים (סימן ת"ז):

ציוה הקב"ה שידבק האדם בדרכי המקום דכתיב "את ה' אלוהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק" וכתיב "ובו תדבקון" וכתיב "ולדבקה בו", ותניא בסוטה פ"א (י"ד ע"א) וכי אפשר לו לאדם לידבק בשכינה והלא כבר נאמר "כי ה' אלוהיך אש אכלה הוא", אלא הדבק בדרכי המקום, מה הקב"ה מבקר חולים דכתיב "וירא ה' אליו" אף אתה בקר חולים וכו', והדבק בחכמים ותלמידיהם, ואף על פי שבכל מצוה ומצוה נאמר עשה במקומה, הוסיף לך הכתוב כאן מצוה אחת.

וכן פירש רש"י על הפס' "ובו תדבקון" (דברים י"ג, ה').

רמב"ן: דבקות הנפש למצוותיו

הגדרה דומה למצות "ובו תדבק" מצאנו גם ברמב"ן. כך היא לשונו בהשגותיו לספר המצוות, מצוה ז':

וכן "ובו תדבק" מצוה שנשבע בשמו לקיים מצוותיו יתעלה ולהזהיר מן העבירות, אמר "את ה' אלוהיך תירא" בכל ענין היראה והפחד, שלא תזכיר שמו לבטלה, "ואותו תעבוד" בעשית המצוות, "ובו תדבק" שתדבק נפשך אל מצוותיו ואל עבודתו ותזרז אותה אליו בשבועות ובנדירים לקיים חפצך ויש לך רשות להשבע בשמו לקיים כל דבר. וכפל עוד מצוה בענין הדביקה, אמרו, "לאהבה את ה' אלוהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו" וממנו דרשו בספרי הדבק בחכמים ותלמידיהם ועוד אמרו שם למוד דברי אגדה, שמתוך דברי אגדה אתה מכיר מי שאמר והיה העולם, ומתדבק בדרכיו, והכלל שירצו בדביקה הזו שיתחבר לחכמים וילמוד החכמות המועילות לאהבה את השם וללכת בדרכיו. ואף על פי שהמדרשים חלוקים בשני הפסוקים האלו, לא נמנה "ובו תדבק" מצוה אחת, "ולדבקה בו" מצוה אחרת, אבל נמנה מצוה אחת להדבק בו יתעלה בכל מיני הדביקה.

שיטת הרמב"ן בביאור "ובו תדבק" - שהוא על ידי שבועה לקיים מצוותיו יתעלה - יש לה סימוכין מן הגמרא (תמורה ג' ע"ב עפ"י חלק מהגרסאות) "...דאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצוות שנאמר 'נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך' - ההוא דרב גידל מן 'ובו תדבק' נפקא", ועיי"ש בשטה מקובצת וברבינו גרשום ועוד.

מטעמי המצוה

שנינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ה):

וכן הוא אומר "הולך את חכמים יחכם", למה הוא דומה למי שנכנס לבית המרקחים אף על פי שלא לקח ולא נתן כלום, מכל מקום ריח טוב לקח והוציא עמו, כך כל מי שהולך עם הצדיקים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הטובים. "ורעה כסילים ירוע", למה הוא דומה, לאדם שנכנס לבית הבורסקי אף על פי שלא נתן ולא לקח כלום מכל מקום ריח רע קלט והוציא עמו, כך מי שהוא הולך עם הרשעים לוקח מדרכיהם וממעשיהם הרעים, שנאמר "ורועה כסילים ירוע". דבר אחר "הולך את חכמים יחכם" - זה לוט שהיה מהלך עם אברהם אבינו ולמד ממעשיו ומדרכיו הטובים, אמרו מה עשה אברהם אבינו, עשה לו בית קבל לחרן וכל מי שהוא נכנס ויוצא לחרן, היה מקבלו ונותן לו

מאכלו ומשקהו ואומר לו אחד הוא האלוקים בעולם. וכשבא לוט לסדום כך היה עושה וכיון שהכריזו אנשי סדום ואמרו כל מי שהוא מחזיק ידו בפת לחם לעני ואביון, ישרף באש היה מתירא מלעשות ביום, ועשה בלילה... כשם שנתן משה רבינו נפשו על ישראל כך נתן לוט נפשו עליהם (על המלאכים).

טעם מיוחד במצות הדבקות מצינו בילקוט שמעוני (משלי י"ג רמז תתק"נ):

שנו רבותינו מצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה, וכי דברי תורה כתובים בו, אלא בשביל שהוא דבק לספר זכה להנצל עמו, וכן אמר שלמה "הולך את חכמים יחכם". אמר הקב"ה אדם הראשון שמע לאשתו ונתגרש שאלמלי נדבק ושמע לי היה כמוני, כשם שאני חי וקיים כך הוא היה חי וקיים. "הולך את חכמים יחכם" אשריהם לצדיקים ולדבוקיהם, דכתיב "ויזכור אלוהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה", אם נח זכה, בהמה וחיה מה זכו? "ורועה כסילים ירוע" - זה דור המבול, אוי להם לרשעים ולדבוקיהם, מה כתיב בהם "וימח את כל היקום" אם אדם חטא בהמה וחיה מה חטאו, אלא אוי להם לרשעים ולדבוקיהם, לפיכך "מאדם ועד בהמה". אתה מוצא כשחלק קרח הלכו עמו במחלוקתו מאתיים וחמישים ראשי סנהדראות, והלך עמהם אף הממון שלהם, שנאמר "ותפתח הארץ את פיה וגו'". ראה מה כתיב בחנניה מישאל ועזריה "וגוברין כפיתו בסרבלהון" כיון שיצאו כתיב "חזיין לגוברין אלין די לא שליט נורא בגשמהון" הרי יפה, ולמה "וסרבלהון לא שנו"? בשביל שהיו דבוקים בהם! ומה המלבושים שהם דבוקים לצדיקים ירדו לאש ולא ניזוקו, ישראל שהם דבוקים לצדיקו של עולם שהוא חי וקיים, שנאמר "ואתם הדבקים וגו'" וכתוב "כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו'" - על אחת כמה וכמה, שינצלו מדינה של גהנום, למה, שאני עמהם שנאמר "כי תעבור במים אתך אני".

לימוד גדול לימדונו חז"ל - **כל הדבק לדבר הרי הוא כמוהו**. לא רק באנשים המדרש מדבר כי אם גם בבהמה וחיה, לבוש וממון. מה גדול חלקו של הדבק לתלמיד חכם - הרי הוא כתלמיד חכם עצמו, העולה ומעלה כל הדבק לו, עמו. בדרך זו אף נזכה להבין עומק דברי חכמים במסכת כתובות (ק"א ע"ב): מצאנו לעמי הארצות תקנה מן הכתוב, שיתדבקו בתלמידי חכמים - ויחיו. ומצוה זו, דבקות בתלמידי חכמים, משתלבת היטב בכלל העמוק שהורונו חז"ל הדבק לדבר ומשמשו - הרי הוא כמוהו. בהלכות רבות מצאנו השלכותיו של כלל זה.

ראשונה, זו שהזכרה בילקוט שמעוני, מצילין, בשבת מפני הדליקה, תיק הספר עם הספר מפני שהוא משמשו. ובדומה לזה "תשמישי קדושה נגנזין" כגון נרתיק של

תפילין, קדושה חלה עליו ואסור לזרקו (מגילה כ”ו ע”ב) ובמסכת ברכות (ל”ו ע”ב) מצינו בדיני ערלה: שומר לפרי הוי כפרי וחייבין בערלה כגון קליפי רמונים ואגוזים. וכן אמרו: עצמות ששימשו נותר מטמאין את הידיים הואיל ונעשו בסיס לדבר האסור (פסחים פ”ג ע”א).

ומכשירי מצוה - מצוה, כגון מצה ומרור דמכשירי פסח ניהו כפסח דמיא ואפשר לקנותן במותר הפסח (פסחים צ’ ע”א) ובמסכת כלים (פי”ב מ”ב) ”זה הכלל כל המחובר לטמא טמא, והמחובר לטהור טהור”, ועי’ בבא קמא צ”ב ע”ב.

הוי אומר, הדבק לתלמיד חכם ודבקה בחכמה. הדבק ללומדי תורה ודבקה בתורה. יתכן לומר ששני הטעמים שהוזכרו למצות הדבקות בתלמידי חכמים - ללמוד ממעשיהם, ולהיות בחינת תשמיש קדושה, מכוונים כנגד שני החלקים במצות הדבקות.

החלק הראשון, כפי שראינו, הוא המצוה להיות בחברתו ובקרבתו של תלמיד חכם והטעם לכך ללא ספק ”כדי ללמוד ממעשיהם”.

והחלק השני הוא המצוה להתקשר ולדבק בתלמיד חכם על ידי שימוש ופרנסתו, ולהנותו מנכסיו, ועל ידי שימוש, מקבל הדבק תכונת התלמיד חכם והרי הוא כתיק של הספר וכקליפת הפרי אשר דיניה כדיני הפרי בעצמו, כפי שנתבאר.